

Er sprogbrugsprognoser ramt af *lingua franca*-syndromet?

Har man mere øje for de store sprog der tales som *lingua franca*, end for de sprog som folk virkelig taler?

Prognoser er noget de fleste kender til. Fra de daglige letforståelige oversigter der viser hvordan vejret vil te sig, over de økonomiske vismænds forudsigelser om dansk økonomi, til FN-systemets tværnationale rapporter om konsekvenserne af global opvarmning. Prognoser om befolkningens sprogbrug lever til gengæld et noget stille liv, og de rydder aldrig forsiderne, til trods for at mange af dem kan lyde lige så alarmerende som overskrifterne om klimaets eller biodiversitetens deroute. En gang imellem støder vi dog på overskrifter i medierne der omhandler sprogenes tilstand og forudsigelser om deres udvikling i fremtiden. I 2015 havde Danmarks Radio fx en artikelserie om de danske sprogvarianter. Her kunne man læse artiklen med overskriften “Danske dialekter forsvinder hurtigere end nogensinde”, og læseren kunne få et lille indblik i dialektforskernes maskinrum (Nielsen 2015). Samme år gav Hanne Leth Andersen og Lars Damkjær i kronikken “Hvilke sprog skal vi tale i 2030?” et bud på hvilke sprog der vil være vigtige i fremtiden for danske medborgere, og som personer i Danmark derfor burde satse på at lære. Ikke overraskende var svaret at engelsk, tysk og fransk var vigtige sprog for personer i Danmark. Et andet eksempel på en prognose er Lykke Friis’ analyse af sprogfagernes tilstand og fremtid i det danske uddannelsessystem (Rasmussen 2021). Her er prognosen at fremmedsprogfagene “er i frit fald”. En af de nyere prognoser handler om

SUSANNE JACOBSEN PÉREZ

Cand.mag., ekstern lektor
Institut for Mennesker og Teknologi,
Roskilde Universitet
susannep@ruc.dk

hvorvidt Storbritanniens udtrædelse af den Europæiske Union, det såkaldte Brexit, vil give fornyet styrke til brugen af fransk og tysk som arbejdssprog i EU's institutioner, og i forhandlinger og politiske debatter (Kuźelewska 2020; Plougsgaard 2016). Men det skal man ikke forvente, forudser sprogbrugsprognosen. Engelsk vil beholde sin stærke position som arbejdssprog i EU-sammenhænge.

Men hvilken slags data bygger disse prognoser om sprog og sprogbrug på? Og hvilke faktorer har højest indflydelse på om brugen af et sprog eller en sproglig variant inddæmmes, bibeholdes eller endda udvides? Her er det en god idé at skele til de måleinstrumenter som lingvister og sociolingvister har udviklet til at tage temperaturen på hvordan et sprog bruges og hvilken fremtid det går i møde. Disse instrumenter er blevet sammenfattet i UNESCO's ni levedygtighedsparametre for sprog (UNESCO 2003) der kan inddeles i tre store kategorier: parametre for selve sprogbrugen, parametre for holdninger til sprogbrug (herunder sprogpolitik) og en enkelt parameter for dokumentation af sproget. Parametrene er sådan set udviklet for at holde øje med de sprog hvis fremtid ser skidt ud og som er i fare for at uddø, men de er for mig at se et godt redskab for os alle sammen til at træde et skridt tilbage og se på hvilke trivselsforhold vi selv giver de forskellige sprog vi har i vores liv eller som findes i vores omgivelser.

Kan man måle sprogbrug?

Sprogbrug er ikke nem at måle. Det er en foranderlig størrelse der ændrer sig over tid i den enkelte persons liv, og der vil oftest blive tilføjet flere sprog, jo ældre personen bliver, men man kan også holde op med at bruge et sprog aktivt, og kan man så sige at det stadig bruges? Hvor meget skal man kunne et sprog før man tæller med som sprogbruger af det pågældende sprog? Og hvad er i det hele taget et sprog?

UNESCO's levedygtighedsmål for sprog indeholder seks aspekter man kan kigge på når man vil undersøge selve sprogbrugen. Den første parameter man måler på, er om et sprog videregives fra generation til generation. Kan alle generationer tale sproget, eller er det fx kun de ældste? Den anden parameter man måler på, er det absolutte antal af personer der bruger sproget. Det vil sige det gør en forskel om der er tre tusind eller tre millioner personer der taler et sprog. Den tredje parameter handler om hvor stor en andel af de potentielle talere af sproget der taler sproget. Dette er lidt mere tricky, for hvornår er man en potentiel taler af sproget? Udgangspunktet er

her at man fx identificerer sig med en gruppe ud fra etnicitet, religion, nationalitet e.l., men har fravalgt eller ikke er i stand til at tale det sprog der knytter sig til identiteten. Den fjerde faktor handler om de domæner et sprog bruges i. Bliver sproget brugt i alle sammenhænge, såvel hjemlige og private, som offentlige og formelle? Eller har et andet sprog overtaget særligt de offentlige og formelle domæner, mens dette sprog kun bruges i private domæner eller til hverdagslige funktioner i det offentlige rum (fx indkøb), eller har et andet sprog også overtaget i det private domæne? Den femte faktor bygger videre på den fjerde og spørger: Udvikler sprogbrugen sig inden for dette sprog i takt med at nye sprogdømrer opstår? Det vil sige, kan sprogfællesskabet skabe et fælles sprog om nye fænomener i deres omgivelser? Her skeler man især til uddannelsessystemet fordi det vil være en indikator for sprogets sundhed om det kan bruges som undervisningssprog til alle skolens emner eller kun til nogle få. Den sjette parameter handler om hvorvidt sproget findes på skrift og hvorvidt man underviser i sproget. Findes der et hav af materialer, litteratur, medier osv. på sproget samt en veletableret grammatik, ortografi, ordbøger mv.? Undervises børn, unge og voksne i og uden for sprogfællesskabet i sproget?

Ud over de seks parametre, der fokuserer på hvor aktivt et sprog bruges og hvor mange det bruges af, er der yderligere tre parametre i UNESCO's levedygtighedsmål for sprog. De to af dem handler om holdninger til sproget, mens den tredje handler om hvor veldokumenteret sproget og sprogbrugen er. Parameter syv undersøger de institutionaliserede holdninger til sprog, altså fx den status som et sprog tilskrives gennem lovgivning, de resurser der tildeles opretholdelsen af sproget, og de politikker der påvirker sprogets brug og udbredelse. Man undersøger om alle sprog der knytter sig til en stats territorium, har samme eller forskellig status og rettigheder. Den ottende parameter vender blikket mod de holdninger som sprogbrugerne selv har. Anser alle sproget for vigtigt og promoverer det, eller synes de fleste at det ikke gør noget hvis sproget forsvinder? Holdninger til sprog er tæt knyttet til forestillinger om sprogets funktion i samfundets og den sociale status som brugen af dette sprog forbindes med.

Den niende og sidste faktor handler om hvilken slags dokumentation der findes om sproget eller sprogvarianten. Er sproget velbeskrevet? Findes der lydoptagelser eller videooptagelser af autentisk sprogbrug, skrevne materialer og oversættelser fra og til sproget, ordbøger, grammatikbeskrivelser?

Har vi så data om sprogbrug og holdninger til sprog?

Vi har altså en god idé om hvordan selve sprogbrugen skal undersøges, men har vi faktisk den her type sprogbrugsdata? Der er noget der tyder på at vi ikke har. Det er Danmark et godt eksempel på. Til trods for at Danmark er kendt for at være demografernes mekka, grundet de mange oplysninger om befolkningen der samles via Danmarks Statistik, og den høje grad af digitalisering af baggrundsoplysninger om personerne, så halter landet bagud med viden om befolkningens reelle sprogbrug fordi der bl.a. ikke føres en national sprogstatistik, hvilket jævnligt er blevet påpeget (Risager 2006) Det gælder også det meste af Europa hvor få stater indsamler sproglaterede census-data. Selv den Europæiske Unions store databank *Eurostat* er kun i mindre omfang behjælpelig, men byder dog på nogle undersøgelser af europæernes brug af visse sprog og en del data om elevers sprogkompetencer i uddannelsessystemet og i sprogfag.

Men hvordan kan der foreligge forudsigelser om sprog når man ikke grundlæggende indsamler data om befolkningens sprogbrug? Der må ligge nogle andre parametre til grund for prognoserne.

Sprogprognosernes andre data

At udtale sig om fremtidens brug af sprog må være et vovet projekt når man kun i begrænset omfang kan bygge på data om befolkningens *de facto* sprogbrug og sprogholdninger. I stedet er man nødt til at ty til alternative data der med en vis sikkerhed kan knyttes til sprogbrug. Andersen og Damkjærs kronik om de sprog vi i Danmark bør satse på, indeholder gode eksempler på hvordan man prøver at skabe sprogbrugsdata gennem andre tilgængelige data. Her har man skelet til befolkningsprognoser pr. land og ganget op med ét officielt sprog, som findes i landet, for at forudsige sprogets vækst. For eksempel forudses det i deres kronik at Nigerias befolkning vokser til 400 millioner indbyggere, og da engelsk er det officielle sprog, lægger man derfor de 400 millioner oven i estimatet over fremtidens engelskbrugere. Argumentet er bl.a. at børn bliver undervist i sproget i uddannelsessystemet, dvs. sproget videreføres til næste generation. Men det er en sandhed med modifikationer. For at holde os til Nigeria så går kun cirka 60 % af børnene i skole, og der er høje frafaldsrater (UNICEF Nigeria u.å.). Der vil altså være en stor del af befolkningen der ikke møder engelsk ad denne vej. Herudover er der store forskelle mellem land- og bybefolkningen i brugen af engelsk.

Alt i alt vurderes det at cirka 10 % af befolkningen bruger engelsk som førstesprog, og at cirka halvdelen af befolkningen kan kommunikere nogenlunde på engelsk (Languages of Nigeria u.å.). Der skal altså skæres ned med 200 millioner engelskbrugere bare på prognosen for Nigeria. I landet med over 500 forskellige sprog konkurrerer engelsk med andre sprog om pladsen som fællessproget. Her har sprogene hausa og yoruba fx en vigtig status som fællessprog for en stor del af befolkningen med hver især over 40 millioner sprogbrugere. Derudover har engelsk mistet terræn som undervisningssprog i grundskolerne efter årtiers promovning af flersproget, modersmålsbaseret undervisning. Det samme billede gør sig gældende for andre lande med stort indbyggertal, høj sproglig diversitet og relativt lav skolegangsrate. På den måde kommer sprogprognoser som den i Andersen og Damkjær's kronik til at løbe de store sprogs ærinde fordi de udleder sprogbrugsdata ud fra få politisk vedtagne sprogpolitikker som kun svarer til én ud af UNESCO's ni parametre for at måle sprogbrug og sprogs levedygtighed.

Sprogprognosernes akilleshæl: *Lingua franca*-syndromet

Berettigelsen for at børn og unge i Danmark fortsat skal lære engelsk, tysk og fransk og til dels spansk som fremmedsprog i skoler i Danmark, bygger på argumentet om at der er virkelig mange andre der også kan disse sprog, og de derfor åbner døren til verden. Det virker dog også til at argumentet er indlejret i en form for *lingua franca*-syndrom, en grundantagelse om at store fællessprog er bedst for alle. Det er tydeligt at befolkningens sprogbrug og sprogholdninger er væsentligt mere mangfoldige og nuancerede end de statslige politikker, og det er derfor vigtigt at forstå de narrative og rationale som familier, sprogfællesskaber og individer drives af når de til- og fravælger sprog. Måske er det også derfor at der ikke igangsættes store indsats for at genoplive og styrke brugen af danske dialekter eller at kæmpe for brugen af flere sprog i EU-institutioner. Antagelsen om at det er bedre at satse på store, verdensomspændende fællessprog, som mange har lært, frem for en mosaik af mindre sprogfællesskaber eller en systematisk understøttelse af de flersprogede kompetencer i alverdens sprog som familier i Danmark og verden selv har satset på gennem generationer, virker som en dyr og ikke særligt bæredygtig strategi.

Litteratur

- Andersen, H. L. & Damkjær, L. (2015). Hvilke sprog skal vi tale i 2030? *Berlingske Tidende*, 10. december. Lokaliseret d. 10. august 2021 på berlingske.dk/kronikker/hvilke-sprog-skal-vi-tale-i-2030.
- Kuźelewska, E. (2020). *Quo Vadis, English?* The post-Brexit position of English as a working language of the EU. *International Journal for the Semiotics of Law – Revue internationale de Sémiotique juridique*.
- Languages of Nigeria (u.å.). Lokaliseret d. 2. september 2021 på en.wikipedia.org/wiki/Languages_of_Nigeria.
- Nielsen, S. B. (2015). Danske dialekter forsvinder hurtigere end nogensinde. *DR*, 24. december. Lokaliseret d. 1. august 2021 på dr.dk/nyheder/kultur/danske-dialekter-forsvinder-hurtigere-end-nogensinde.
- Plougsgaard, H. (2016). Au revoir til engelsk som EU-sprog efter Brexit? Ikke sandsynligt. *Morgenavisen Jyllandsposten*, 2. juli.
- Rasmussen, T. (2021). Mit Englisch kommt man durch, mit Deutsch kommt man weiter. *Gymnasieskolen*, 3. maj. Lokaliseret d. 1. august 2021 på gymnasieskolen.dk/mit-engelsch-kommt-man-durch-mit-deutsch-kommt-man-weiter.
- Risager, K. (2006). Hvilke sprog tales der i Danmark? *Sprogforum*, 36, 13-14.
- UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages (2003). *Language vitality and endangerment*. Konferencedokument ved International Expert Meeting on the UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages, Paris, 10.-12. marts. Lokaliseret d. 31. juli 2021 på unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183699.
- UNICEF Nigeria (u.å.). *Education*. Lokaliseret den 15. oktober 2021 på <https://www.unicef.org/nigeria/education>.